

ELŐSZÓ

„Maga Jókai általánosságban három korszakra osztja írói működését. Az első korszak 1843–60-ig tart, s ő szerinte Petőfi és a francia romantikusok befolyása jellemzi. A második korszak 1861-től az újabb alkotmányos korszakig; ebbe a korszakba esnek többek között költeményei is. A harmadik korszak 1880-tól haláláig tartott” (közli Szabó István, 1904, 203). Tehát: 1. korszak 1843–1860; 2. korszak 1861–1880; 3. korszak 1880-tól haláláig. Ezeket a korszakokat maga az író állapította meg, egybevonta a korai és az ötvenes éveket.

Az első korszakban – a novellák szempontjából – mindenképpen el kell különíteni a Bach-korszakot, vagyis az 1850-es éveket. A novellák korszakolása tehát az alábbi lehet:

1. korszak: 1843–1851, a korai évek és a szabadságharc emlékei
2. korszak: az 1850-es évek, a Bach-korszak, az elnyomás évei
3. korszak: az 1860-as és az 1870-es évek, a megújuló parlamentarizmus évei
4. korszak: 1880-tól 1904-ig, a kései évek

Az 1850-es évek kiemelésének oka a következő: egyrészt ebben az évtizedben írta a legtöbb novellát, sőt novelláirói tevékenysége gazdagabb, mint a regényírói; másrészt ekkor a legváltozatosabbak a novellák, mind témájuk, mind stílusuk szempontjából. A harmadik korszakban már a regények vannak előtérben, talán ezért kevesebb a novella. Az utolsó termékeny évek pedig változásokat hoztak, mind tematikában, mind stílusban, ám ekkor is sok a regény és a novella.

A Jókairól szóló szakirodalom hatalmas, a tanulmányok tömegéből ki kell emelni Nagy Miklós (1924–2002) tevékenységét: több monográfiát publikált Jókairól. Az 1999-esben korszakolást is közöl a regények alapján, eléggé felemás módon. Könyvének 61. oldalán ezzel a címmel kezd a fejezetet: „A középső pályáiv. Másodvirágzás (1865–1879).” A többi korszakról nem nyilatkozik, de nem kell hozzá nagy fejtörés, hogy megállapítsuk: az első korszak a pályakezdéstől 1865-ig tart; a harmadik korszak 1880-tól haláláig (*Jókai Mór*. Korona Kiadó, 1999). Korábbi monográfiájában nincsen korszakolás (*Jókai. A regényíró útja 1868-ig*, Szépirodalmi, 1968), de nyilvánvalóan érzékelteti, hogy a hatvanas évek vége felé korszakhatár van. Későbbi művében „Jókai pályaszakaszi és harmadvirágzása” címen olvasható egy fejezet: ebben megállapítja, hogy a „második föllendülés” 1876-ig tartott, azután következik a harmadvirágzás (*Virrasztók*, Szépirodalmi, 1987). Ki lehet bogozni, hogy az első korszak 1845-től 1852-ig tart. Ez a korszakolás nagyjából megegyezik a miénkkel, a címkézéssel viszont nem lehet egyetérteni: tiltakozom a másod- és a harmadvirágzás minősítések ellen.

Könyvemben követem a fentebb közölt négyes korszakolást. Az egyes fejezetekben először ismertetem a novellákat: csoportokat alkotva felsorolom és röviden jellemzem

őket a retorikai szituáció, azaz problematikájuk szempontjából. Ezt követi az egyes csoportok végén az összegző retorikai elemzés, azaz a műfaji sajátosságok, a szerkezet, az érvelés és a stílus bemutatása. Az ismertetést és az összesített elemzést egy-egy kiemelt novella retorikai elemzése követi. A hosszú novellák esetében természetesen nem közölhetem a teljes szöveget, ilyenek a *Shirin*, *A sérthetetlen*, *A nagyenyedi két fűzfa*, *A Kardvas és a Villám*, a *Miért nem lesz belőle tekintetes asszony*. Közlöm viszont – elemzésükkel együtt – néhány rövidebb, különböző témájú és stílusú novella teljes szövegét, tekintettel az olvasóra: meglehetősen nehéz ugyanis a novellákat beszerezni, bár az interneten olvasható néhány. Ezek a szövegközlések jól szemléltetik a novellák tematikai sokszínűségét: van közöttük ókori és európai témájú, szabadságharcos-politikai, nemesekről és szegény emberekről szóló novella, mosolyt fakasztó anekdota, riportszerű beszámoló. Nem tűnik merész állításnak, hogy Jókai megelőzte korát: sok olyan novellája van, amelyeknek típusát (leíró, lírai, balladai; lélektani; lineáris, mozaikos szerkezetű; stb.) későbbi, huszadik századi újításnak tartja a szakirodalom.

Nem merem azt állítani, hogy felkutattam és elolvastam Jókai összes novelláját, de sokat sikerült összegyűjtenem, bemutatnom és elemzнем. (A kritikai kiadások háttér- és forrásismertetéseit mellőzöm, az érdeklődő megtalálhatja őket, a retorikai elemzéseket nemigen segítik.) Ez a könyv jó kiindulás lehet egy későbbi összegezéshez. Mindenekelőtt azonban azért fontos, mert új ismereteket tartalmaz a legnagyobb magyar író munkásságáról. Ezúton köszönöm lektoromnak, Tóth M. Zsombornak javításait, tanácsait, értékes megjegyzéseit.

Jó szívvel ajánlom a könyvet a magyartanároknak. Talán célszerű előbb rövidebb Jókai-novellákat felolvasni a gyerekeknek, majd olvastatni a gyerekekkel, s azután rátérni a hosszabb novellákra, majd a regényekre. Mind a novellákban, mind a regényekben benne van az egész magyar múlt, minden hazai táj, mély emberismeret, s mindez változatos, máig modern stílusban. Ne felejtjük el Erdélyi János mondását: Jókai soha nem unalmas.